

STORTINGET

Innst. 359 L

(2023–2024)

Innstilling til Stortinget
fra familie- og kulturkomiteen

Prop. 82 L (2023–2024)

Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om Lov om omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap

Til Stortinget

Sammendrag

Barne- og familiedepartementet legger i proposisjonen fram forslag til lov for omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap. Formålet er å regulere overgangsspørsmål i forbindelse med omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap og deling av fondets eiendeler med Den norske kirke.

Høringsnotat med forslag til lov om omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap ble sendt på høring 8. desember 2023, med frist 22. januar 2024. I proposisjonen redegjør departementet nærmere for høringsuttalelsene.

Opplysningsvesenets fond ble dannet ved lov i 1821 og reguleres i dag av lov 18. juni 2021 nr. 98 om Opplysningsvesenets fond. Eiendomsmassen i fondet utgjør de gjenværende eiendommene av det benefiserte godset til presteskabet og senere eiendommer og kapital som er tilført fondet ved kjøp og salg av eiendom og på annen måte. Fram til januar 2023 hadde fondets verdier konstitusjonelt vern i Grunnloven § 116, og fondet har siden stiftelsen vært underlagt særlige råderettsbegrensninger.

Fondet er en ren formuesmasse uten egne styringsorganer. Det er Kongen som er ansvarlig for forvaltningen av fondet og som bestemmer hvordan det organise-

res. I dag foretas forvaltningen av et eget forvaltningsorgan som er underlagt Barne- og familiedepartementet.

I Meld. St. 29 (2018–2019) Opplysningsvesenets fond tok departementet opp spørsmålet om den framtidige organiseringen av fondet i forbindelse med verdiene av fondets eierskap. Stortinget besluttet at verdiene i fondet skulle deles mellom staten og Den norske kirke. Stortinget har i forlengelsen av dette bedt regjeringen komme tilbake med en sak om forvaltningen av verdiene i Opplysningsvesenets fond etter deling med kirken.

Departementet legger til grunn at statens bidrag til istandsetting av kulturhistorisk verdifulle kirkebygg, som en følge av Stortingets beslutning om delingen av fondets eiendeler, skal oppfylles blant annet gjennom eventuelle utbytter fra Opplysningsvesenets fond til et kirkebevaringsfond, i tillegg til ordinær finansiering over statsbudsjettet. Det er departementets vurdering at dette hensynet, samt generelt å videreutvikle verdiene i Opplysningsvesenets fond, best kan oppnås ved omdanning av fondet til et aksjeselskap, hvor forvaltningen av statens eierskap i selskapet etter omdanningen overføres til Nærings- og fiskeridepartementet (jf. Prop. 1 S (2023–2024) Barne- og familiedepartementet side 33). Aksjeselskapsformen åpner for at virksomheten kan utøves med begrenset ansvar for staten, samtidig som selskapsformen er velkjent nasjonalt og internasjonalt, med rettslige rammer som gir forutberegnelighet for selskapet, staten, kreditorer og andre aktører med interesser i selskapet.

Departementet legger også til grunn at selskapet vil ha en bærekraftig og kostnadseffektiv forvaltning av høy kvalitet for de kulturhistorisk viktige byggene, eiendommene og landbrukseiendommene som blir igjen i det nye selskapet.

Departementet viser til at det også vil bli lagt til grunn at salg av eiendeler skal skje på markedsvilkår, men jord- og skogeiendommer skal bare selges til aktører som konsesjonslovgivningen tillater salg til. Tidligere skogbruks- og jordbrukseiendommer som er omregulerte av kommuner, NVE eller andre, skal fremdeles kunne selges kommersielt. Innenfor rammene av statens mål og begrunnelse for eierskapet skal det statlige eierskapet bidra til at Opplysningsvesenets fonds utmarksområder gjøres tilgjengelig for allmennheten, at selskapet vektlegger en aktiv naturforvaltning og tar hensyn til friluftsinnteresser og at selskapet tilbyr jakt- og fiskerettigheter til allmennheten. Staten som eier vil innenfor de samme rammene av statens mål og begrunnelse samt føringene i eierskapsmeldingen bidra til at viktige nasjonale interesser kan ivaretas.

Departementets forslag til omdanningslov inneholder spesialbestemmelser som av hensyn til den eksisterende reguleringen i lov om Opplysningsvesenets fond og av andre praktiske grunner er nødvendige for å omdanne fondet til aksjeselskap. Departementet viser til at forslagene i proposisjonen har støtte i tidligere lovgivningspraksis.

Omdanningen av Opplysningsvesenets fond til et nytt rettssubjekt innebærer en virksomhetsoverdragelse for de ansatte etter arbeidsmiljøloven kapittel 16, som utløser rettigheter og plikter som må hensyntas i prosessen. Dette er nærmere omtalt i proposisjonen.

Lovforslaget § 1 fastsetter at formålet med lovforslaget er å regulere overgangsspørsmål i forbindelse med omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap. Andre hensyn, som for eksempel statens mål for sitt eierskap i fondet, selskapets strategi eller andre forhold, er ikke ment å skulle reguleres i denne loven.

§ 2 regulerer gjennomføringen av omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap ved at fondets eiendeler, rettigheter og forpliktelser i sin helhet overføres til et aksjeselskap mot at staten tegner samtlige aksjer i selskapet. Bestemmelsen framhever at overføringene må være samlet.

§ 3 regulerer enkelte spørsmål for overføring av eiendeler, rettigheter og forpliktelser i omdanningen til aksjeselskap etter § 2.

§ 4 regulerer fast eiendom med særlige hjemmelsforhold som før omdanningen har vært forvaltet av Opplysningsvesenets fond. Lov om Opplysningsvesenets fond § 8 har gitt hjemmel for fondets forvaltning av eiendommer i det benefiserte godset for det tilfellet at fondet ikke har hatt eiendomsretten til de enkelte eiendommene, for å sikre forvaltning i henhold til Grunnloven § 116. Det er vurdert som hensiktsmessig for omdanningsprosessen og delingsprosessen med kirken at alle slike eiendommer overtas av aksjeselskapet uten hensyn til hvem som er eier på omdanningstidspunktet.

§ 5 regulerer framgangsmåten for omregistrering i offentlige registre i forbindelse med omdanningen. Omregistrering av eiendeler, rettigheter og heftelser i grunnboken og andre offentlige registre skjer ved navneendring i vedkommende register. For fast eiendom innebærer bestemmelsen at det ikke kreves overskjøting og tinglysning i grunnboken, og at det ikke skal betales tinglysingsgebyr eller dokumentavgift.

§ 6 fastsetter at loven trer i kraft straks, med unntak for § 7 nr. 1 som gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Etter § 7 nr. 1 oppheves lov 18. juni 2021 nr. 98 om Opplysningsvesenets fond. Dette kan tidligst skje når aksjeselskapet er stiftet og virksomheten er overført til dette.

Bestemmelsen i § 7 gjør endringer i andre lover.

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Åse Kristin Ask Bakke, Mona Nilsen og Torstein Tvedt Solberg, fra Høyre, Turid Kristensen og fungerende leder Tage Pettersen, fra Senterpartiet, Margrethe Haarr og Åslaug Sem-Jacobsen, fra Fremskrittspartiet, Silje Hjemdal, fra Sosialistisk Venstreparti, Kathy Lie, og fra Venstre, Naomi Ichihara Røkkum, viser til at Barne- og familiedepartementet legger fram et forslag til lov om omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap.

Komiteen viser til at Opplysningsvesenets fond ble dannet i 1821 og i dag reguleres av lov 18. juni nr. 98 om Opplysningsvesenets fond. Fondet er en ren formuesmasse uten egne styringsorganer.

Komiteen viser til behandlingen av Meld. St. 29 (2018–2019) Opplysningsvesenets fond, hvor departementet tok opp spørsmålet om den framtidige organiseringen av fondet i forbindelse med vurderingene av fondets eierskap. Stortinget besluttet at verdien i fondet skulle deles mellom staten og Den norske kirke. Stortinget ba i forlengelsen av dette regjeringen om å komme tilbake med en sak om forvaltningen av verdien i Opplysningsvesenets fond (OVF) etter deling med kirken.

Komiteen viser til Innst. 209 S (2019–2020), hvor komiteen var positiv til de tydelige signalene i meldingen (Meld. St. 29 (2018–2019)) om en forsterket og forpliktende innsats for istandsetting og sikring av verneverdige kirkebygg.

Komiteen er derfor svært glad for at man nå får på plass et fond som sørger for penger til det viktige arbeidet med kirkevedlikehold. Kirkene er viktige møteplasser og ikke minst kulturminner som det er viktig å ta vare på.

Komiteen er enig med Barne- og familiedepartementet som legger til grunn at statens bidrag til istandsetting av kulturhistorisk verdifulle kirkebygg, som en følge av Stortingets beslutning om delingen, skal oppfylles blant annet gjennom eventuelle utbytter fra Opplysningsvesenets fond til et kirkebevaringsfond, i tillegg til ordinær finansiering over statsbudsjettet.

Komiteen legger vekt på at det finnes støtte for forslagene i proposisjonen i tidligere lovgivningspraksis. Departementets forslag til omdanningslov inneholder spesialbestemmelser som av hensyn til den eksisterende reguleringen i lov om Opplysningsvesenets fond og av andre praktiske grunner er nødvendige for å omdanne fondet til aksjeselskap. Reglene bygger dels på tilsvarende bestemmelser i tidligere lover for omdanning av offentlige foretak til aksjeselskap, blant annet lov 21. juni 2002 nr. 43 om omdanning av statens jernbanetraffikkselskap (NSB BA) og statens postselskap (Posten Norge BA) til aksjeselskaper.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmene fra Høyre og Venstre, legger også særlig vekt på de store verdiene som er i fondet, og viktigheten av at jord- og skogeiendommer bare skal selges til aktører som konsekvenslovgivningen tillater salg til, at det statlige eierskapet skal bidra til at Opplysningsvesenets fonds utmarksområder gjøres tilgjengelige for allmennheten, at det nye selskapet vektlegger en aktiv naturforvaltning og tar hensyn til friluftsinnteresser, og at selskapet tilbyr jakt- og fiskerettigheter til allmennheten.

Et annet flertall, alle unntatt medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti, er enig med departementet om at Opplysningsvesenets fond skal omgjøres til et AS. Dette flertallet viser til at Meld. St. 6 (2022–2023) Et grønnere og mer aktivt statlig eierskap (eierskapsmeldingen) kategoriserer statens selskaper med statlig eierandel etter sitt mål med eierskapet: Kategori 1: Selskaper som primært opererer i konkurranse med andre. Her er målet høyest mulig avkastning over tid innenfor bærekraftige rammer. Kategori 2: Sektorpolitiske selskaper, det vil si slike som primært ikke opererer i konkurranse med andre. Gitt målet med statens eierskap i Opplysningsvesenets fond vil selskapet ligge i kategori 1.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti registrer at det er flertall for å omgjøre fondet til et aksjeselskap, og kommer derfor til å stemme sekundært for all innstramning i formålet til aksjeselskapet. Dette medlem mener det er grunnleggende at det legges sterke føringer på at fondet forvaltes etter prinsipper som sikrer god natur- og miljømessig forvaltning, og tilgang til bruk av utmark for allmennheten.

Komiteen har lenge vært opptatt av å sikre kirke- ne i Norge, og er derfor svært fornøyd med at man har fått på plass et fond for kirkebevaring. Kirkene er svært betydningsfulle og levende kulturminner, og en sentral del av folkekirken og vår nasjonale kulturarv som vi må ta godt vare på for framtidige generasjoner.

Komiteen er derfor glad for at man sikrer forutsigbar finansiering til istandsetting av de nesten 1 000 fredede og listeførte kirkene i Norge med et eget kirkebevaringsfond, lik verdien som tilfaller staten etter delingen av Opplysningsvesenets fond, estimert til 10 mrd. kroner, og hvor planen er å bruke hele 500 mill. kroner i året til kirkebevaring.

Komiteen viser til at vedlikehold og bevaring av kirker i stor grad har vært utført og bekostet av kommunene som kirkeiere, noe som har vært krevende for mange kommuner, da vedlikeholdsetterslepet er enormt. Derfor vil Kirkebevaringsfondet avlaste og i stor grad hjelpe kommunene med å løse denne ansvarsfulle oppgaven framover.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Fremskrittspartiet, mener det er viktig at OVF, som forvalter av store statlige utmark-, jord- og skogområder på vegne av fellesskapet, er seg sitt ansvar som samfunnsaktør bevisst, og forvalter disse eiendommene på en måte som sikrer allmennhetens tilgang til viktige områder.

Flertallet viser til at OVF eier areal i sentrum av kommuner og derfor er en sentral aktør i utvikling av mange byer, bygder og tettsteder. Fondets store eiendomsportefølje har stor betydning for samfunnsutviklingen og kommunenes handlingsrom. Flertallet mener derfor at det er helt grunnleggende at det nye aksjeselskapet er sitt samfunnsansvar bevisst, jf. forventningene i eierskapsmeldingen, herunder har konstruktive interessentdialoger med berørte parter, som særlig kommunene mv., blant annet når det gjelder næringsutvikling i kommuner og i møte med det aktive jord- og skogbruket.

Flertallet mener at det overordnet er viktig at det kommende aksjeselskapet klarer å ivareta naturmangfoldet samtidig som det skal levere på gitte forventninger. Flertallet ønsker derfor at selskapets mål og/eller ambisjoner særlig vektlegger kapittel 11.5 i eierskapsmeldingen (Naturmangfold og økosystemer) og nasjonale mål for friluftsliv, utslippskutt og bevaring av naturmangfold.

Komiteen viser til de skriftlige høringsinnspillene fra DNT, Norsk friluftsliv og Norges Jeger- og Fiskerforbund (NJFF), som alle er opptatt av å sikre tilgjengelighet til utmarkseiendommene for befolkningen og forvaltningen av jakt- og fiskerettigheter på statlig grunn.

Komiteen mener at det er viktig å bidra aktivt til at allmennheten har reell tilgang til jakt og fiske på statsgrunn, og at brukerne møter et oversiktlig, samlet og transparent system for tilgang til jakt- og fiskemuligheter. Komiteen understreker derfor at det nye selskapet må sørge for allmennhetens tilgjengelighet i skog- og utmarksområder som er i selskapets portefølje. Dette inkluderer også salg av jakt- og fiskekort som sikrer allmennheten tilgang til jakt og fiske.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Fremskrittspartiet, fremmer derfor følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sørge for at aksjeselskapets mål, vedtekter eller strategi bidrar til allmennhetens reelle tilgang til jakt og fiske på selskapets eiendommer.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti støtter forslaget subsidiært.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, er opptatt av at verdifulle jordressurser for matproduksjon ikke bygges ned for å oppnå de oppstilte kravene til inntjening på arealene. Statens forventninger til selskapet følger av eierskapsmeldingen, og jord- og skogeiendommer skal kun selges til aktører som konsesjonslovgivningen tillater salg til.

Dette flertallet mener det er høyst avgjørende for beredskap og sikkerhet at man gjennom statlig eierskap sikrer nasjonal kontroll over eiendommer som forvaltes av OVF, og at forslaget fra regjeringen derfor understreker at jord- og skogeiendommer bare kan selges til aktører som konsesjonslovgivningen tillater salg til.

Dette flertallet ser det som avgjørende at selskapet driver sin virksomhet på en måte som ivaretar hensynet til naturmangfoldet og klima, og som også følger opp regjeringens jordvernstrategi om å ta vare på matjorda. Dette flertallet mener at selskapet innenfor rammene av både statens mål med eierskapet og eierskapsmeldingen bør se hen til jordlovens formålsbestemmelse i § 1.

Dette flertallet merker seg at prestegårdseiendommene er gamle gårdsbruk med svært verdifulle jordressurser for matproduksjon i mange deler av landet, og ser det som nødvendig at disse arealene tas i bruk til å oppnå målene om økt selvforsyning og økt matproduksjon basert på norske ressurser. Det må også vurderes om det kan legges til rette for arronderingssalg av åkerteiger til lokale bønder for å sikre at matjorda holdes i hevd, og effektiv og lønnsom drift på gårdsbrukene som grenser til OVFs områder.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener Kirkebevaringsfondet er et viktig tilskudd for å sikre en bedre bevaring av den kulturminneverdien kirkene har. Opplysningsvesenets fond har også hatt en viktig rolle for å bevare både eiendommer og utmark. Samtidig har det opp gjennom årene vært en rekke konflikter og kommuner som opplever at OVF har vært en krevende leietaker å forholde seg til, slik det blant annet har kommet fram i høringer til regjeringens lovutkast og i Stortingets behandling. I en slik situasjon mener dette medlem at det er uheldig å gjøre om OVF til et aksjeselskap der det primære målet er å tjene mest mulig penger, og vil derfor ikke støtte lovforslaget slik det er utformet. På denne bakgrunn fremmer dette medlem følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om hvordan forvaltning av Opplysningsvesenets fond kan videreutvikles, der det legges til grunn at tilgang til utmark, god forvaltning og samarbeid og dialog med kommuner og statlige organer som er store leietakere, sikres gode forhold, og der det stilles klare krav til natur- og miljøforvaltningen.»

Forslag fra mindretall

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om hvordan forvaltning av Opplysningsvesenets fond kan videreutvikles, der det legges til grunn at tilgang til utmark, god forvaltning og samarbeid og dialog med kommuner og statlige organer som er store leietakere, sikres gode forhold, og der det stilles klare krav til natur- og miljøforvaltningen.

Komiteens tilråding

Komiteens tilråding A fremmes av medlemmene i komiteen fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Fremskrittspartiet og Venstre.

Komiteens tilråding B fremmes av medlemmene i komiteen fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Fremskrittspartiet og støttes subsidiært av medlemmet fra Sosialistisk Venstreparti.

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til proposisjonen og råår Stortinget til å gjøre følgende

V e d t a k :

A.

v e d t a k t i l l o v

om omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap

§ 1 Formål

Formålet med denne loven er å regulere overgangsspørsmål i forbindelse med omdanning av Opplysningsvesenets fond til aksjeselskap og deling av fondets eiendeler med Den norske kirke.

§ 2 Omdanning av Opplysningsvesenets fond

Opplysningsvesenets fond omdannes til aksjeselskap ved at fondets eiendeler, rettigheter og forpliktelser i sin helhet overføres til et aksjeselskap mot at staten tegner samtlige aksjer i selskapet. Aksjeloven gjelder med mindre annet følger av loven her.

Omdanningen trer i kraft fra det tidspunktet Kongen bestemmer.

§ 3 Overføring av eiendeler, rettigheter og forpliktelser i omdanningen

Konsesjoner og andre offentlige rettigheter og tillatelser som gjelder for Opplysningsvesenets fond, blir på omdanningstidspunktet overført til aksjeselskapet. Det samme gjelder ved senere overdragelse av eiendeler, rettigheter og forpliktelser til heleide datterselskaper av aksjeselskapet.

Fordringshavere og øvrige rettighetshavere kan ikke motsette seg overføringen etter § 2 eller gjøre gjeldende at den utgjør en bortfallsgrunn for rettsforholdet.

Eiendommer og rettigheter som overføres etter § 2, er unntatt fra konsesjonsplikt etter konsesjonsloven §§ 2 og 3. Det samme gjelder ved senere overdragelse av eiendeler og rettigheter til heleide datterselskaper av aksjeselskapet.

Omdanningen utløser ikke konsesjonsplikt etter vannfallrettighetsloven.

§ 4 Overføring av eiendommer med særlige hjemmelsforhold

Aksjeselskapet overtar på omdanningstidspunktet eiendomsretten til fast eiendom med særlige hjemmelsforhold som forvaltes av Opplysningsvesenets fond på omdanningstidspunktet.

Lov om vederlag ved oreigning av fast eignedom gjelder for fast eiendom som overdras etter første ledd og som Opplysningsvesenets fond ikke alene var eier av på omdanningstidspunktet. Skjønn for fastsetting av erstatning etter første punktum holdes etter reglene i lov om skjønn og ekspropriasjonssaker og kan innledes av den som oppgir å være forrige rettighetshaver. Dersom retten fastslår at det for en part har skjedd en ekspropriasjon etter første ledd, har denne parten krav på erstatning av staten for nødvendige utgifter i sakens anledning.

§ 5 Omregistreringer

Omregistrering av eiendeler, rettigheter og heftelser i grunnboken og andre offentlige registre i forbindelse med omdanningen og ved etterfølgende overdragelse til heleide datterselskaper skjer ved navneendring.

§ 6 Ikrafttredelse

Loven trer i kraft straks, med unntak av § 7 nr. 1, som gjelder fra den tid Kongen bestemmer.

§ 7 Endring i andre lover

Fra det tidspunkt som følger av § 6 gjøres følgende endringer i andre lover:

1. Lov 18. juni 2021 nr. 98 om Opplysningsvesenets fond oppheves.
2. I lov 24. april 2020 nr. 31 om tros- og livssynssamfunn skal § 14 nytt åttende ledd lyde:

Eiendeler som Den norske kirke mottar fra Opplysningsvesenets fond, skal ikke gi Den norske kirke økonomisk gevinst til fordel for sin alminnelige virksomhet.

B.

Stortinget ber regjeringen sørge for at aksjeselskapets mål, vedtekter eller strategi bidrar til allmennhetens reelle tilgang til jakt og fiske på selskapets eiendommer.

Oslo, i familie- og kulturkomiteen, den 28. mai 2024

Tage Pettersen

fung. leder

Åslaug Sem-Jacobsen

ordfører

